

## 2. Σημεία στίξης και πληροφορίες

### Τι είναι τα σημεία στίξης

Τα σημεία στίξης είναι σύμβολα του γραπτού λόγου. Εκτός από τις λέξεις, φράσεις και προτάσεις που δίνουν πληροφορίες στον αναγνώστη, και τα σημεία στίξης βοηθούν στην κατανόηση του γραπτού λόγου, επειδή διαφέρει από τον προφορικό. Στον προφορικό λόγο κάνουμε μικρές ή μεγαλύτερες παύσεις ανάμεσα στις λέξεις, στα λεκτικά σύνολα, στις προτάσεις ή περιόδους, με σκοπό να νοηματοδοτήσουμε τα λεγόμενα ή να πάρουμε αναπνοή. Συχνά πάλι χρωματίζουμε τη φωνή μας για να δηλώσουμε ερώτηση ή να εκφράσουμε συναισθήματα, όπως χαρά, αδιαφορία, θαυμασμό. Με τον επιτονισμό, την ένταση και τη χροιά της φωνής (παραγλωσσικά στοιχεία) δηλώνουμε τις διαθέσεις, τα συναισθήματα, τις προθέσεις και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουμε τα λεγόμενα (επιδοκιμασία, αποδοκιμασία κ.λπ.). Στον γραπτό λόγο για να αποδώσουμε αυτές τις πληροφορίες χρησιμοποιούμε τα σημεία στίξης.

### παραδείγματα

#### 1. τελεία [.]

Η τελεία χρησιμοποιείται:

- για να δηλώσει το τέλος μιας περιόδου και την αρχή της επόμενης:

Μια σημαντική πρόκληση στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα είναι με ποιον τρόπο θα διαφυλαχθούν τα ιδανικά της ειρήνης, της ελευθερίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η απάντηση είναι: κατάλληλη αγωγή και παιδεία.

- στις συντομογραφίες: π.χ., κ.λπ.
- στα αρκτικάλεξα: Μ.Κ.Ο. (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις)

#### 2. άνω τελεία [·]

Χρησιμοποιείται για να δηλωθεί η **ημιπερίοδος**. Έτσι συνδέονται δύο ή περισσότερες προτάσεις ως ημιπερίοδοι της ίδιας περιόδου, με στόχο την:

- **ομαδοποίηση των πληροφοριών:**

Διαλέγεις τα βιβλία που θέλεις· μόνα τους εκείνα, όταν διαθέτεις ηθική υγεία, σε παρακινούν, κι' άθελά τους ακόμα, να διαβάσεις άλλα, αντίθετα, για να μορφώσεις γνώμη, να συγκρίνεις, να διαφωτιστείς, να επιβεβαιώσεις την προσωπική σου αυτοτέλεια, να μη γίνεις ετερόφωτος, ετεροκίνητος.

> Στη 2η ημιπερίοδο ομαδοποιούνται όμοιες φράσεις/πληροφορίες.

- **διαφοροποίηση των πληροφοριών:**

Τέτοια πράγματα δεν τα επιθυμώ με τα λόγια· τα διεκδικώ με τις πράξεις μου.

> Η 2η ημιπερίοδος επεξηγεί το νόημα της πρώτης.

ή

Ο άνθρωπος είναι το κέντρο του κύκλου της ζωής, αλλά όμως δεν είναι ο ίδιος ο κύκλος της ζωής· ανήκουμε στον κόσμο, αλλά αυτός ο κόσμος δεν μας ανήκει, δεν είναι κτήμα μας.

> Η 2η ημιπερίοδος δηλώνει σχέση αντίθεσης.

## 3 άνω και κάτω τελεία [ : ]

Η άνω και κάτω τελεία έχει **προεξαγγελτικό ρόλο**, δηλαδή εισάγει μια πληροφορία και την προαναγγέλλει για να προσελκύσει την προσοχή του αναγνώστη. Συγκεκριμένα:

- **συνδέει δύο προτάσεις εκ των οποίων η δεύτερη επεξηγεί την πρώτη:**

Μια σημαντική πρόκληση στο ξεκίνημα του 21ου αιώνα είναι με ποιον τρόπο θα διαφυλαχθούν τα ιδανικά της ειρήνης, της ελευθερίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η απάντηση είναι: κατάλληλη αγωγή και παιδεία.

- **εισάγει κατάλογο στοιχείων, δηλώνει απαρίθμηση:**

Στην έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής της UNESCO για την εκπαίδευση στον 21ο αιώνα τονίζεται ότι η διά βίου εκπαίδευση πρέπει να στηρίζεται στους παρακάτω τέσσερις πυλώνες, που αποτελούν διαφορετικά είδη μάθησης: 1. Μαθαίνω να αποκτώ τη γνώση, συνδυάζοντας ικανοποιητικά μια ευρύτατη γενική παιδεία με τη δυνατότητα εμβάθυνσης σε ορισμένα θέματα. 2. Μαθαίνω να ενεργώ με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποκτώ όχι μόνο επαγγελματική κατάρτιση αλλά και γενικότερα τη δυνατότητα να αντιμετωπίζω και να εργάζομαι αρμονικά σε ομάδες [...].

- **δηλώνεται το αποτέλεσμα:**

Ο Γιώργος διάβαζε με τις ώρες: δυο χρόνια αργότερα αρίστευσε στις εξετάσεις.

Το κόμμα είναι το σημείο στίξης που εμφανίζεται πιο συχνά απ' όλα στο εσωτερικό της πρότασης και παίζει σπουδαίο ρόλο κατά την ανάγνωση, επειδή **βοηθάει τον αναγνώστη να ερμηνεύσει πληροφορίες και νοηματικές σχέσεις**. Θα λέγαμε ότι το κόμμα βασικά δηλώνει όμοιες ή διαφορετικές πληροφορίες.

- **Δηλώνονται όμοιες πληροφορίες σε περίπτωση ασύνδετου σχήματος, οπότε χωρίζονται ισοδύναμες (δηλαδή όμοιες ως προς το περιεχόμενο) λέξεις, φράσεις, προτάσεις:**

Διαλέγεις τα βιβλία που θέλεις· μόνα τους εκείνα, όταν διαθέτεις ηθική υγεία, σε παρακινούν, κι άθελά τους ακόμα, να διαβάσεις άλλα, αντίθετα, για να μορφώσεις γνώμη, να συγκρίνεις, να διαφωτιστείς, να επιβεβαιώσεις την προσωπική σου αυτοτέλεια, να μη γίνεις ετερόφωτος, ετεροκίνητος.

- **Δηλώνονται διαφορετικές πληροφορίες:**

– για να διακριθεί επιρρηματική εξαρτημένη πρόταση ή επίρρημα:

Διαλέγεις τα βιβλία που θέλεις· μόνα τους εκείνα, όταν διαθέτεις ηθική υγεία, σε παρακινούν, κι άθελά τους ακόμα, να διαβάσεις άλλα, αντίθετα, για να μορφώσεις γνώμη,

– για να διακριθεί παρενθετική πρόταση :

Για να μπορέσουμε λοιπόν να ζωντανέψουμε, όσο είναι δυνατό, ένα γραπτό κείμενο και να το καταλάβουμε καλύτερα...

– για να διακριθούν προτάσεις που συνδέονται παρατακτικά με το «αλλά»:

Ο άνθρωπος είναι το κέντρο του κύκλου της ζωής, αλλά όμως δεν είναι ο ίδιος ο κύκλος της ζωής.

– για να δηλωθεί επεξήγηση ή παράθεση:

Ο ανθρωπισμός χρειάζεται, αλλά δεν αρκεί έτσι όπως κατάντησε, δηλαδή σαν ατομικισμός.

– για να διακριθεί αναφορική παραθετική πρόταση:

Η στενή αυτή σύνδεση με την πραγματικότητα δίνει αυθεντικότητα στην αφήγηση, όπως η έμμεση ή άμεση αναφορά σε προσωπικά βιώματα, από τα οποία και αποκλειστικά φαίνεται να αντλεί, της προσφέρει τη βαθύτερη εκείνη συγκίνηση, που μονάχα η εξομολόγηση επιτυγχάνει.

## 4 κόμμα [ , ]

## 5 παρένθεση [ ( ) ]

Η χρήση παρένθεσης βοηθάει τον αναγνώστη, επειδή **διακόπτει τη ροή του κειμένου για να προστεθούν δευτερεύουσες πληροφορίες:**

- **επεξηγηματικά στοιχεία:**

Το ίδιο ισχύει για τα ηθικά διλήμματα που θέτει η ασύλληπτη επιστημονική πρόοδος (κλωνοποίηση, παραγωγή ανθρώπινων εμβρύων, μεταλλαγμένα προϊόντα, οικολογικές καταστροφές κ.ά.).

- **απόδοση σημασίας όρων:**

Το αναπόφευκτο ατόπημα του ανθρωπισμού είναι η διολίσθηση του στον ατομικισμό. Ο Humanismus (ανθρωπισμός, ουμανισμός) κατάντησε individualismus (ατομικισμός).

- **προσθήκη όρου σε ξένη γλώσσα:**

Ο αναγεννησιακός ανθρωπισμός πρόβαλε τον άνθρωπο ως το επίκεντρο της πραγματικότητας και κατέφυγε στα ανθρωπιστικά γράμματα, προκειμένου να καταστεί άνθρωπος ο άνθρωπος (homo humanis).

- **όνομα συγγραφέα:**

Με τη διαφορά ότι, αν δεν ολοκληρωθεί κανείς ως άτομο –κι όλα συνωμοτούν στην εποχή μας γι' αυτό– αδυνατεί να το υπερβεί (Ελύτης).

- **τα στοιχεία ενός κειμένου: συγγραφέας, τίτλος, πηγή, χρόνος έκδοσης, εκδότης:**

(Μάριος Μπέγζος, «Ο κοινωνισμός του ανθρωπισμού», *Ευθύνη*, τεύχος 420, Δεκέμβριος 2006, σσ. 647-648).

1. Αντίθετα από την παρένθεση, η μονή ή διπλή παύλα **δίνει έμφαση, τονίζει τα στοιχεία που περικλείει:**

- **παραδείγματα:**

Μια καταστροφή οποιουδήποτε είδους –οικολογική για παράδειγμα– θα προκαλέσει άραγε μια βίαιη αφύπνιση ή μήπως την εμφάνιση αυταρχικών ή ολοκληρωτικών καθεστώτων;

- **επεξήγηση:**

Όχι όμως σπορ ατομικά –ακόντιο, πήδημα, δίσκος– παρά σπορ ομαδικά: λεμβοδρομίες, κρίκετ, τένις, φουτμπόλ.

- **οριοθέτηση παρενθετικών προτάσεων - σχόλια:**

Το βιβλίο τότε, ως ελεύθερη έκφραση ιδεών, ή απαγορεύεται –κι αυτό γίνεται τότε πανηγυρική εκδήλωση αδυναμίας των κρατούντων– ή απομένει μόνο του να διασώζει την αξιοπρέπεια των συνειδήσεων.

2. Στα κείμενα πειθούς δηλώνονται **τα διαλογικά σημεία του κειμένου και η εναλλαγή των προσώπων:**

– Μη βιαστείς να συμφωνήσεις μαζί τους. Εσύ να κάνεις προσεχτικές παρατηρήσεις και να σχηματίζεις τη δική σου γνώμη.

– Πώς;

– Αυτό είναι το μυστικό σου. Πάντως, όχι με απειλές και με λοιδορίες ούτε με ειρωνείες και σαρκασμούς.

Η πλάγια γραμμή αξιοποιείται συνήθως **για να δηλωθεί διάζευξη:**

Ο ακροατής/αναγνώστης αντιλαμβάνεται καλύτερα το νόημα όταν το κείμενο έχει απλή διατύπωση.

> Δηλαδή: ο ακροατής ή ο αναγνώστης.

## 6 κεραία ή παύλα (μονή ή διπλή) [ - ] [ — ]

## 7 πλάγια γραμμή [ / ]

## Εισαγωγικά [ « » ]

Τα εισαγωγικά χρησιμοποιούνται κυρίως για να παραθέσει ο συγγραφέας κείμενο από κάποιον άλλο ομιλητή ή συγγραφέα:

Στα σπορ δε γυμνάζεις το σώμα σου μονάχα· γυμνάζεις, πάνω απ' όλα, την ψυχή σου. «Στα τεραίν του Ήτον», είπε πολύ σωστά ο Ουέλιγκτον, «κερδήθηκε η μάχη του Βατερλό».

Ωστόσο χρησιμοποιούνται και σε πολλές άλλες περιπτώσεις:

- για να δηλωθεί ότι μια λέξη του κειμένου εμφανίζεται με μεταφορική χρήση και γενικά με διαφορετική σημασία από την κυριολεκτική της:

Μ' αυτή την έννοια και μόνο –δηλαδή με την υψηλότερη– μπορεί κανένας να μιλάει, όπως συνηθίζεται, για «δημοκρατία των Γραμμάτων».

- για να δηλωθεί τίτλος βιβλίου:

Σ' αυτόν τον υπαρκτό εκδημοκρατισμό της γνώσης ορθώνονται τρεις γκρίνιες. Η μία είναι η άρνηση της τεχνολογίας, εξαιτίας των πιθανών κινδύνων που έχει η ανάπτυξη της. Ο Πολ Βιρίλιο, για παράδειγμα, έγραψε την «Πληροφοριακή Βόμβα».

- για να δηλωθεί νεολογισμός<sup>1</sup> ή χρήση λέξης με ιδιαίτερη σημασία

Όλοι μας ξέρουμε περί των ομοζυγωτών διδύμων και πολλά φυτά «αυτοκλωνοποιούνται» χιλιάδες χρόνια τώρα.

- για να δηλωθεί χρήση φράσεων ή λέξεων που ανήκουν σε άλλη από την ομιλούμενη/συνηθισμένη γλώσσα:

Γι' αυτό η συνείδησή μας σκανδαλίζεται, όταν ο αντίδικος αναιρεί ή σαρκάζει την προσήλωσή μας σε μια αξία, π.χ. στον ηθικό κανόνα «ει αναγκαίον είν αδικείσθαι ή αδικείν, ελοίμην αν αδικείσθαι ή αδικείν», με το επιχείρημα ότι δεν είναι «φυσικό».

- για να δηλωθεί η διατύπωση απόψεων άλλων στη ροή του λόγου:

Οι γενικόλογες διακηρύξεις κατά του κλωνισμού του ανθρώπου του τύπου «είναι έξω από τη φύση», «ο άνθρωπος δικαιούται να γεννιέται με ανθρώπινο τρόπο και όχι στα εργαστήρια», «προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια», «θα δημιουργηθούν Χίτλερ και στρατιές ανδραπόδων που θα καταστρέψουν την ανθρωπότητα» είναι τουλάχιστον επιπόλαιες και προδίδουν άγνοια και αδικαιολόγητο πανικό.

- για να δηλωθεί χρήση ειδικού όρου:

Από την άλλη, όλη αυτή η πληθώρα διαθέσιμων πληροφοριών μετατρέπεται σε άγχος. «Πληροφοριακό άγχος» το ονομάζουν κάποιοι ψυχολόγοι: «να προλάβω να δω το ένα, να διαβάσω το άλλο, να μη χάσω το τρίτο, ώστε να μην είμαι εκτός θέματος και εκτός της κοινότητας όπου ζω και λειτουργώ».

- ως σχόλιο για να δηλώσουν έμφαση, αμφισβήτηση, ειρωνεία:

Εάν το πλοίο-φάντασμα μετέφερε «τρομοκράτες», θα έσπευδαν επί τόπου αεροπλανοφόρα, οι κατασκοπευτικοί δορυφόροι θα το είχαν εντοπίσει και ο «εχθρός» θα είχε εξουδετερωθεί μέσα σε λίγες ώρες.

> Εκφράζεται έμφαση και ειρωνεία.

1. Νεολογισμός σημαίνει τη δημιουργία μιας νέας λέξης για να αποδώσει εφευρέσεις, καταστάσεις, φαινόμενα που πρώτη φορά εμφανίζονται στη σύγχρονη εποχή και γι' αυτό δεν υπάρχει κάποια άλλη γνωστή λέξη να καλύψει αυτή την ανάγκη.

## 9 θαυμαστικό [!]

Συνοδεύει τις **επιφωνηματικές προτάσεις** και είναι ισχυρό σημείο στίξης διότι:

- **προσδίδει έμφαση:**

Μιας και ξεφύγαμε από τη φύση και παραδοθήκαμε στον άνθρωπο, αλλάξαμε αφέντη, με την ελπίδα πως ο όμοιός μας θα ήταν ανθρωπινότερος. Λάθος!

- **ως σχόλιο αποκαλύπτει έντονα συναισθήματα: αμφιβολία, απορία, ειρωνεία, θαυμασμό, συγκίνηση, φόβο, ανησυχία, έκπληξη, θυμό, αγανάκτηση κ.λπ.:**

Με ένα χέρι ο ποδοσφαιριστής Σ. διαπρέπει στα γήπεδα!

> Εκφράζεται **θαυμασμός**.

Θα παντρεύατε την κόρη σας με ένα τσιγγάνο; Σίγουρα! (Μόνο που δεν έχετε κόρη, ε;)

> Εκφράζεται **αμφιβολία**.

## 10 αποσιωπη- τικά [...]

- **Στην αρχή ή στο τέλος του κειμένου δηλώνεται παράλειψη κειμένου:**

Αλλωστε, όπως και ο ποιητής έχει δηλώσει: ...ηδονικά παντοτινά ζητάμε, μάταια πάντα...

- **Ως σχόλιο στους τίτλους και στα κείμενα πειθούς δηλώνουν: συγκίνηση, απειλή, δισταγμό, επιφύλαξη, ειρωνεία, έκπληξη:**

Σκοτώνουν τις φώκιες... πριν γεράσουν.

> Εκφράζεται **αποδοκιμασία**.

Στη φυλακή από δική του επιμονή...

> Εκφράζεται **έκπληξη**.

## 11 αποσιωπη- τικά σε παρενθέ- σεις ή αγκύλες (...) [...]

**Δηλώνουν ότι ένα τμήμα του κειμένου έχει παραλειφθεί:**

Ο ανθρωπισμός χρειάζεται να κοινωνικοποιηθεί, δηλαδή ο άνθρωπος να αντιληφθεί την ύπαρξή του ως συνύπαρξη κι όχι σαν δήθεν αυθύπαρκτη μονάδα αποκομμένη από το περιβάλλον της, όπως δυστυχώς συμβαίνει με το άτομο. [...] Με μια απλή φράση: ο άνθρωπος δεν υπάρχει απλώς, αλλά συνυπάρχει κυρίως.

## 12 ερωτηματικό [;]

**Βρίσκεται στο τέλος των ερωτηματικών προτάσεων:**

Πού βαδίζουμε άραγε; Για χάρη ποιας προόδου και μελλοντικής ευδαιμονίας η επιστημονική κοινότητα αλλά και ολόκληρη η ανθρωπότητα, πρέπει, αλόγιστα, να συνεχίσει αυτό τον δρόμο;

## 13 ερωτηματικό σε παρένθεση [ (; )]

Ως σχόλιο βρίσκεται **μέσα στην πρόταση και σε τίτλους και δηλώνει τη στάση ή το σχόλιο του συγγραφέα: αμφιβολία, επιφύλαξη, αποδοκιμασία, ειρωνεία:**

Καμάρωνε πως ήταν ο καλύτερος (;) ποδοσφαιριστής.

> Εκφράζεται **αμφιβολία, σαρκασμός**.

Φιλειρηνική (;) πολιτική της Τουρκίας.

> Εκφράζεται **αμφιβολία, επιφύλαξη**.

## Πώς απαντώ σε σχετικές ερωτήσεις

### Ερώτηση

«Γιατί έπαψε ο σημερινός άνθρωπος (ο στοχαστικός, φυσικά, και ευαίσθητος) να πιστεύει στον πολιτισμό του;» **Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με τη χρήση της παρένθεσης;**

### Απάντηση

Ο συγγραφέας με τη χρήση της παρένθεσης προσθέτει διευκρινίσεις για το περιεχόμενο του όρου «ο σημερινός άνθρωπος».

### Ερώτηση

**Να αιτιολογήσετε τη χρήση των σημείων στίξης (εισαγωγικά, παρένθεση, αποσιωπητικά, θαυμαστικό) στο κείμενο.**

Ερέθισμα για πολύ σοβαρούς και σε βάθος προβληματισμούς προσφέρει η τελευταία έρευνα του «ευρωβαρόμετρου», με θέμα «Οι Ευρωπαίοι και ο Πολιτισμός», που έτυχε της... καθ' υπερβολήν δεούσης προσοχής και προβολής από τα ελληνικά ΜΜΕ, με τίτλους που εμφανίζουν τους Έλληνες περίπου ως... ημιαγρίους, με σχέσεις «έχθρας» με το βιβλίο, το θέατρο, τη μουσική, τον κινηματογράφο, τα μουσεία Ιστορίας και Τέχνης.

[...] Πολιτισμός, στην αγνότερη ίσως έκφρασή του, είναι να τιμάς τους γέρους γονείς σου (η Ελλάδα είναι η χώρα με το μικρότερο ποσοστό εισαγωγής ηλικιωμένων σε «οίκους ευγηρίας», και η φροντίδα της γιαγιάς και του παππού από την οικογένεια αποτελεί, ευτυχώς ακόμη σε μεγάλο βαθμό, θεσμό στην Ελλάδα, σε αντίθεση με τα συμβαίνοντα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες – αλλά τέτοιες παραμέτρους δεν τις έθιξε καν η έρευνα του «ευρωβαρόμετρου»!), καθώς επίσης και το ιερό πάθος της συντριπτικής πλειοψηφίας των Ελλήνων γονέων τα παιδιά τους να μορφωθούν καλύτερα από τους ίδιους και να αποκτήσουν περισσότερα εφόδια...

### Απάντηση

«ευρωβαρόμετρον»: τα εισαγωγικά δηλώνουν λέξη με ειδική σημασία.

«Οι Ευρωπαίοι και ο Πολιτισμός»: δηλώνεται τίτλος.

«έχθρας»: δηλώνεται έμφαση.

«οίκους ευγηρίας»: τα εισαγωγικά δηλώνουν την απαξιωτική στάση του συγγραφέα προς τα εν λόγω ιδρύματα, που μόνο κατ' ευφημισμόν ονομάζονται έτσι.

της... καθ' υπερβολήν δεούσης προσοχής και προβολής: τα αποσιωπητικά υποδηλώνουν τη στάση του συγγραφέα απέναντι στα λεγόμενα, δηλαδή ειρωνεύεται.

ως... ημιαγρίους: δηλώνεται αποδοκιμασία.

περισσότερα εφόδια...: δηλώνεται θαυμασμός, συγκίνηση.

(η Ελλάδα είναι η χώρα με το μικρότερο ποσοστό εισαγωγής ηλικιωμένων σε «οίκους ευγηρίας» ... αλλά τέτοιες παραμέτρους δεν τις έθιξε καν η έρευνα του «ευρωβαρόμετρου»!): στην παρένθεση ο συγγραφέας προσθέτει σχόλια για την αποσιώπηση σημαντικών πληροφοριών από την εν λόγω έρευνα.

«ευρωβαρόμετρον»!: το θαυμαστικό δηλώνει την ειρωνική και καταγγελτική στάση του συγγραφέα για την αποσιώπηση σημαντικών πληροφοριών.